

אף הן היו באותו הנס

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

מהו העיקרון "אף הן היו באותו הנס"? מתי ובאיזה אופן הוא מחייב נשים במצוות?

שלוש מצוות

מאת דבי צימרמן ולורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג

תרגום: שיראל שגב | עריכה בעברית: עדיה בלנק

ככלל, נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן. עם זאת, רבי יהושע בן לוי קובע כי נשים חייבות בשלוש מצוות מסוימות, משום העיקרון "אף הן היו באותו הנס".

פסחים ק"א ע"א

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס.

מגילה ד ע"א

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס.

שבת כ"ג ע"א

דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס.

כל אחת מן המצוות הללו מתפקדת כזיכרון ופרסום נס:

- ארבע הכוסות בליל הסדר מזכירות את יציאת מצרים.
- קריאת המגילה בפורים מזכירה את תבוסת המן וביטול גזירתו.
- הדלקת נרות חנוכה מזכירה את הניצחון על היוונים ועל גזירות אנטיוכוס, ואת טיהורו וחנוכתו המחודשת של בית המקדש.

באותו הנס

מה זה אומר, להיות חלק "בנס"? הראשונים מציעים שני הסברים שונים לעניין:

1. **חלק מרכזי – רש"י** במסכת פסחים¹ (וגם נכדו, הרשב"ם²) מתייחס לתפקיד המרכזי שלקחו הנשים בניסי הגאולה שאותם אנו זוכרים באמצעות המצוות הללו:

רש"י פסחים קח ע"ב

שאף הן היו באותו הנס – כדאמרינן (סוטה יא, ב) בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה, נמי אמרינן הכי, דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת (כג, א).

רש"י מתייחס לתפקיד המרכזי שהיה לאסתר בנס הפורים. הוא מביא מדרש שלפיו "בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו" ביציאת מצרים³, ובאשר לתפקיד הנשים בנס החנוכה, הוא מפנה אותנו לפירושו במקום אחר:

רש"י מסכת שבת כג ע"א

היו באותו הנס – שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס.

באיזה אופן היו נשים מרכזיות בנס החנוכה?

לדעת כמה מפרשים נס החנוכה התרחש בזכות אישה. אך מי הייתה אותה אישה?

לפי התוספות (מגילה ד ע"א), הרשב"ם התכוון ליהודית. יהודית בת מררי היא גיבורת הספר "יהודית", חלק מן הספרים החיצוניים, שהרדימה את שר הצבא האויב בעזרת חלב ולאחר מכן ערפה את ראשו, כנראה בהשראת יעל בתנ"ך (שופטים ה', כה). עם זאת, נראה כי הסיפור של יהודית מתרחש בזמן מוקדם בהרבה מהחשמונאים, מה שמקשה לייחס את נס החנוכה לאותה יהודית.

יחד עם זאת, נראה כי מקורות יהודיים מספרים סיפור מקביל המשולב בסיפור החנוכה. הכלבו, למשל, מתייחס לאישה המוזכרת בדברי רש"י כ"יהודית בת יוחנן", שהיתה צאצאית של מתתיהו, ומספק את הרקע למה שהתרחש:

ספר כלבו סימן מד

נשים חייבות בנ"ח [בנר חנוכה] שאף הן היו באותו הנס, פירוש שהאויבים באו לאבד הכל אנשים ונשים וטף, ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת היתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו, ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה.

לפי הכלבו, מעשה המרד של יהודית היה המפתח לתבוסת האויב. בעוד שהכלבו מפרט את פרטי הסיפור, פירושו של רש"י בעניין זה עמום יותר:

רש"י שבת כג ע"א ד"ה היו באותו הנס

שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס.

רש"י רומז לכך שהיוונים שכבו עם כל כלה בליל חתונתה, מה שידוע כ-*ius primae noctis* (זכות הלילה הראשון). זוהי מעין לוחמה מינית שבכוחה לערער את קדושת חיי המשפחה, יסוד חשוב בחברה

¹ רש"י מציע הסבר אלטרנטיבי בפירושו למסכת מגילה, המתיישב עם שיטת התוספות. הוא מביא את מדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרית) על פרק ט במגילת אסתר:
רש"י מגילה ד ע"א

שאף הן היו באותו הנס – שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו'.

² רשב"ם פסחים דף ק"ח ע"ב ד"ה "שאף". דבריו כמעט זהים לאלה של רש"י בפסחים.

³ המדרש מתאר כיצד דור שלם של נשים, לא רק יוכבד ומרים, שמרו על תקווה ואמונה בגאולה, והביאו חיים חדשים לאורך השעבוד הקשה במצרים. לנקודה הזאת נחזור בסוף המאמר.

היהודית. רש"י מציין כי הייתה אישה שהצליחה לעצור את הנוהג הזה, מבלי לפרט כיצד. אפשרות אחת, כפי שמציע הר"ן, היא שדברי רש"י עשויים להשתלב עם אלה של הכלבו:

ר"ן על הרי"ף שבת י ע"א

שאף הן היו באותו הנס. שגזרו יונים על כל הבתולות הנישאות שיבעלו להגמון תחילה וע"י [ועל ידי] אשה נעשה נס דאמרינן במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם...

לדברי הר"ן, בתו של יוחנן ערפה את ראש האויב בלילה שבו הוא בא אליה לקראת חתונתה.

ישנה גם מסורת מוקדמת ממגילת תענית, אשר נכתבה פחות ממאתיים שנה לאחר מרד החשמונאים, שבה מסופר כי בני מתתיהו התחילו את המרד כדי להגן על אחותם.

מגילת תענית

...ובת אחת היתה למתתיהו בן יוחנן הכהן הגדול וכשהגיע זמנה לינשא בא הקסטרין לטמאה ולא הניחו אותו וקנאו מתתיהו ובניו וגברה ידם על מלכות יון...

באוצר המדרשים מובא שהכלה הצעירה דרבנה את אחיה למרוד בצורה מפתיעה:

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) חנוכה עמוד 190

והיו יונים מתעללות בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים, עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול שנשאת לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו, כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו ובן חשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה ולפני אביה ואמה וחותנה. כיון שראו אחיה כן נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה, אמרה להם שמעוני אחיי ודודיי, ומה אם בשביל שעמדתי לפני צדיקים ערומה בלי שום עבירה הרי אתם מתקנאים בי, ואין אתם מתקנאים למסרני ביד ערל להתעולל בי! הלא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו נפשם על ייחוד של מקום ועזרם ה' ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר, ופרחי כהונה יותר ממאתים בחור, שימו בטחונכם על המקום והוא יעזור אתכם שנאמר כי אין מעצור לה' להושיע וגו' (ש"א - שמואל א' - י"ד). ופתחה פיה בבכיה ואמרה רבש"ע [ריבונו של עולם] אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגדול שנקרא עלינו ונקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה...

לפי המסופר כאן, בתו של מתתיהו הקריבה את כבודה וצניעותה כדי להוכיח לאחיה שעליהם למרוד ולשים סוף לחרפת נשות יהודה. היא משמיעה את זעקתן של בנות ישראל הטהורות שהיו קורבן לאלימות המינית, ודורשת שייעשה עמן צדק באופן שהיה נהוג בתנ"ך. וקולה נשמע.

בכל המקורות הללו, נראה כי הנשים היהודיות סבלו רבות מהגברים היוונים תחת שלטון אנטיוכוס. בכמה מן המקורות מסופר כי הגברים היהודיים מצאו את האומץ למרוד ולסייע להביא התערבות אלוקית מופלאה הודות לאישה שסללה את הדרך לכך.

2. חלק מהעם – התוספות חולקים על רש"י, ומציעים הסבר שונה:

תוספות מגילה ד ע"א ד"ה שאף הן היו באותו הנס

... וקשה דלשון שאף הן משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן. לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג. וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזירה היתה מאד עליהן...

בדרך כלל, פירוש המילה 'אף' הוא 'אפילו' או 'גם', מה שמעיד על כך שהנשים אינן המוקד של הנס. אדרבה, נשים וגברים היו כולם יחד באותה גאולה ניסית ומופלאה. התוספות מבססים את שיטתם זו בהבאת קטע מן התלמוד הירושלמי, המתמקד באיום ולא בנס:

תלמוד ירושלמי מגילה ב, ה

בר קפרא אמר[ר]: צריך לקרותה לפני נשים... שאף אותם היו בספק.

בר קפרא פוסק כי יש לקרוא לנשים מגילה בפורים משום ש"אף אותם היו בספק" של גזרת השמד של המן.⁴ הוא סובר כי הנשים לקחו חלק מלא בסכנה ובגאולה הניסית, על כל ההשלכות ההלכתיות הכרוכות בכך.

השאלה על מקומן ותפקידן של נשים בניסים הללו היא יותר ממחלוקת לשונית; זהו ניסיון להבין מדוע ההיכללות בניסים מגיעה יחד עם חיוב במצוות עשה שהזמן גרמן, שמהן נשים לרוב פטורות.

רש"י סובר שהתפקיד האקטיבי שלקחו נשים בהבאת הגאולה בניסים המסוימים הללו מוביל לחובת כל אישה להנציח אותם, בעוד שהתוספות טוענים כי גם נשים חייבות להודות על הצלתן של הקב"ה.

מצוות אחרות

שלוש מצוות אלה אינן המצוות היחידות שמצינות ניסים. לפי שיטת התוספות, הסוברים כי "אף הן" אינו מתייחס לתפקיד המסוים של נשים בסיפור פורים, חנוכה או פסח, לא ברור מדוע רק מצוות אלה נבחרו להיכלל בעיקרון זה.

האם עיקרון "אף הן" יכול לחול גם על מצוות אחרות? נפנה כעת לבחון ניסיונות שונים שנעשו להגדרת היקף העיקרון של "אף הן היו באותו הנס".

מצוות דאורייתא ומצוות דרבנן

התוספות מעלים את השאלה מדוע אין "אף הן" מחייב נשים בישיבה בסוכה, הנעשית גם היא לזכר יציאת מצרים:

תוספות פסחים קח ע"ב ד"ה היו באותו הנס

... והא דאמרינן דפטורות מסוכה אף על גב דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי, התם [שם] בעשה דאורייתא אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס.

התוספות מציעים כי העובדה שנשים "היו באותו הנס" עשויה לחייב רק במצוות מדרבנן. שלוש המצוות שרבי יהושע בן לוי מציין הן מצוות דרבנן. מאחר שמצוות סוכה היא מצווה מדאורייתא, היותן של הנשים חלק מהנס אינה יכולה להוות בסיס לחיוב נשים במצווה כיום.

אך קשה לקבל סברה זו לאור דברי התוספות במקום אחר, שלפיהם לכאורה העובדה שנשים היו חלק בנס מסוים יכולה לחייב נשים בקיום מצוות עשה שהזמן גרמן שהן מדאורייתא, אך **ברמת חיוב מדרבנן**.

תוספות מגילה ד ע"א ד"ה שאף הן היו באותו הנס

גבי מצה יש מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס וי"ל [ויש לומר] דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא

התוספות מסבירים שניתן היה לחייב נשים באכילת מצה מטעם "אף הן" רק מדרבנן ולא מדאורייתא. רק בשל ההיקש שלפיו מי שאסור באכילת חמץ בפסח חייב באכילת מצה, נשים חייבות באכילת מצה מדאורייתא.

לפי דברי התוספות בשני המקומות הללו, אין בכוחו של עיקרון "אף הן" לחייב אישה במצווה ברמה מדאורייתא. מדוע? הרב יוסף ענגיל מצדד בשיטה הזו ומציע הסבר אפשרי אחד:⁵

⁴ רש"י היה יכול לטעון כי משמעות המילה "אף" היא "אכן", ולא רק "גם", כך שההתייחסות היא לתפקידן המרכזי והאקטיבי של הנשים בנס. ייתכן שהתלמוד הבבלי חולק על הפירוש המובא בתלמוד הירושלמי לעקרון "אף הן".

⁵ ניתן למצוא כאן.

גליוני הש"ס, מגילה ד ע"א

דמשום האי טעמא לא מיחייבא אלא במצוה דרבנן אבל במצוה דאורייתא אפי' [לו] מדרבנן אין מתחייבת... והטעם דבדאורייתא לא אזלי' [נן] כלל בתר טעמא ולא דרשי' [נן] טעמא דקרא ואין להם לחכמים לחייב נשים אפי' [לו] מדבריהם מפאת שאף הן...

לדעתו, כאשר מדובר בתקנות מדרבנן, חז"ל יכולים לקבוע מי חייב בהן ומי פטור מהן על סמך נימוקים כגון "אף הן". אך במצוות מדאורייתא רק התורה יכולה לקבוע מי חייב ומי פטור. אין ביכולתם של חז"ל לשנות את קביעת התורה כדי לחייב ברמת הדאורייתא.

הרחבת עקרון "אף הן"

גם אם נניח למצוות מדאורייתא, עדיין ישנן מצוות נוספות, מעבר לשלוש שהזכיר רבי יהושע בן לוי, שנשים יכולות להיות מחויבות בהן משום "אף הן". ואכן, רוב הפוסקים סוברים שנשים חייבות במצוות אחרות קשורות לשלושת הניסים הללו. כך למשל, פוסקים התוספות כי נשים חייבות בהלל בליל הסדר משום ש"אף הן היו באותו הנס".

תוספות סוכה לח ע"א ד"ה מי שהיה

משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא... שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור:

ייתכן כי גם בחנוכה נשים חייבות בהלל משום "אף הן".⁶ כמו כן, נשים חייבות בשאר מצוות הפורים ולא רק בקריאת מגילה מאותה סיבה.⁷ המהרי"ל סובר כי נשים חייבות בתענית בכורות בערב פסח כהודיה על ההצלה של כולם ממכת בכורות.⁸

רבינו תם מרחיב את עקרון "אף הן" מעבר למצוות חנוכה, פסח ופורים. הוא סובר כי נשים חייבות בסעודה שלישית בשבת ובברכת המוציא על לחם משנה מאחר ש"אף הן היו בנס" המן במדבר.

ספר הישר (התשובות) סימן ע, ד

(בענין שלש סעודות)... ונשים אם חייבות, נראה דאף הם היו באותו הנס דמן לחם משנה היה לכלם. וכן חייבות לבצוע על שתי ככרות...

צמצום היקפו של "אף הן"

המהר"ם מרוטנבורג מגדיר באופן מדויק את ההיקף של המצוות שעליהן ניתן להחיל את עקרון "אף הן" וחולק על דברי רבינו תם בנוגע לסעודה שלישית. בדומה למובא בתלמוד הירושלמי המתייחס לנשים ש"היו באותו ספק", מסביר המהר"ם כי עקרון "אף הן" חל רק על ניסים שהצילו את היהודים מאיום קיומי:

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן תעג

... לא שייך טעמא שאף הן היו אלא היכא דהמצוה באה על הנס שאירע לישראל שהיו בסכנה ונמלטו דומי' דמגילה ובד' כוסות ובנר חנוכה.

⁶ ראו כאן.

⁷ רמ"א שולחן ערוך אורח חיים הלכות מגילה ופורים סימן תרצה ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש משנה ברורה סימן תרצה ס"ק כה

ואשה חייבת וכו' – שכולן היו באותו הנס

⁸ כהוכחה לכך שנשים היו חלק ממכת בכורות, מביא המהרי"ל את המדרש שלפיו אמו המאמצת של משה, בת פרעה, היתה אחת מהבכורות שהיו צריכות למות, אך ניצלה בשל זכויותיה.

ספר מהרי"ל מנהגים הלכות ערב פסח

הבכורים רגילין להתענות בערב פסח משום הנס שניצולו במצרים... וכתב באגודה אפילו בכורת אשה וראיה ממדרש דבת פרעה אהני לה זכות משה רבינו אלמא דגם הן היו באותו הנס...

מאות שנים אחר כך, בניסיון מקביל להגדרת היקף עקרון "אף הן", כותב הרב יוסף דב סולובייצ'יק כי העיקרון רלוונטי רק בעבור מצוות שיש בהן פרסום הנס.

אגרות גרי"ד הלוי סולובייצ'יק, הלכות חנוכה ד, ט-יא

נראה פשוט דכל הך טעמא של אף הן היו באותו הנס שייך רק לאותן המצוות דהנס הוא דין וחלות בפני עצמו בעצם קיום המצוה, דאיכא בה קיום של נס ופרסומי ניסא. ... ועוד יותר הרי בנר חנוכה ומקרא מגילה נתקנה ברכה בפני עצמה שעשה נסים, הרי דהך דינא של נס הוא קיום בעצם החפצא של המצוה ונתקנה ברכה עליה. והרי הך שאף הן היו באותו הנס מצינו רק גבי נר חנוכה ומקרא מגילה וארבע כוסות, והוא משום דבכל הני מצוות דין נס אינו רק טעם המצוה אלא דנאמר בעצם קיום ומעשה המצוה, וכדחזינן דאיכא ברכה מיוחדת עליה, אבל קידוש ומצה, נהי דאיכא בהם זכרון הנס, אבל דין קיום וחלות בפני עצמם בעצם מעשה המצוה הרי ליכא, ואם כן לכאורה כל הך טעמא של אף הן היו באותו הנס לא שייך

הרב סולובייצ'יק מבחין בין מצוות הכוללות זיכרון של נס, כגון קידוש ואכילת מצה, ובין מצוות שעצם מהותן הוא לפרסם את הנס, כמו שלוש המצוות שמציין רבי יהושע בן לוי. הברכות הייחודיות למצוות הללו של פרסום הנס – "שעשה ניסים" על נרות חנוכה וקריאת מגילה, ו"אשר גאלנו" בארבע כוסות בפסח – מספקות תמיכה לשיטתו.

לעיתים במצווה המזכירה נס, עצם הזיכרון עשוי שלא להיות החלק המרכזי במצווה, ועל כן לא כל מי שהיה חלק מהנס חייב בה. מנגד, כאשר פרסום הנס הוא העניין המרכזי בקיום המצווה, על כל מי שנכלל בנס לקחת חלק בפרסומו הלאה.

רמת החיוב

האם חיוב נשים במצווה משום "אף הן" זהה לחיוב הגברים?

ניתן להתייחס לעקרון "אף הן" כמחייב נשים בשלוש המצוות הללו באופן זהה לחיוב הגברים. לחילופין, ניתן לומר ש"אף הן" יוצר סוג חדש של חיוב, אולי ברמה פחותה מזו של הגברים.

זהו דיוק חשוב, שכן ניתן להוציא אחר ידי חובה רק אם מידת החיוב של אדם במצווה זהה לזו של מי שהוא מעוניין להוציא ידי חובה או גבוהה משלו. אם חיוב הנשים במצווה משום "אף הן" פחות מחיוב הגברים, לא יהיה ביכולתה של אישה להוציא גבר ידי חובת מצוות אלה.

החוות יאיר מעלה את הנקודה הזו, מתוך הנחה שעבירה על מצוות דרבנן היא בעצם גם עבירת דאורייתא על איסור "לא תסור"⁹:

שו"ת חוות יאיר סימן י

דכיון דהם חייבי מטעם בעלמא שאף הן היו באותו נס ואנשים מחוייבים מל"ת [מ'לא תסור'] כעין דאורייתא א"כ [אם כן] להכי אין מוציא' האנשים.

לפי החוות יאיר, חיוב אישה במצווה משום "אף הן" הוא פחות מזה של גבר, מה שיכול להסביר מדוע נשים אינן יכולות להוציא גבר ידי חובת קריאת מגילה.

פוסקים אחרים חולקים עליו. כך למשל, בתקופת הראשונים טוען הריטב"א כי נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה ובקריאת מגילה בדיוק באותה רמה כמו הגברים, ועל כן יכולות להוציא אותם ידי חובה. (אף אחד לא יכול להוציא אדם אחר ידי חובת שתיית ארבע כוסות.)

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ד עמוד א

ונראין דברים שכיון שחייבות במקרא מגילה ה"ה [הוא הדין] שמוציאות לאחרים, וכדתנן (לק' י"ט ב') הכל כשרים לקרות את המגילה, ולישנא דכשרים משמע לקרוא לאחרים, ואמרינן בערכין (ג' א') הכל לאתוויי נשים ודומיא דמתני' מרבי להו, וגבי חנוכה אמרו (שבת כ"ג א') דמדלקת לאחרים כיון דמחייבא

9 דברים פרק י"ז, יא

על פי התורה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסָּוֵר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִיָּמִין וּשְׂמָאל:

ככלל, הפוסקים אינם מתייחסים לעקרון "אף הן" כיוצר רמות חיוב שונות לגברים ולנשים. בעוד שאכן יש הסוברים כי אין אישה יכולה להוציא גברים ידי חובת קריאת מגילה, הם מתבססים לרוב על שיקולים אחרים.¹⁰

ישנם סיפורים רבים המתארים את החלק שנטולות נשים בגאולה. בפירוש רש"י מובא כי הנשים במצרים האמינו שהקב"ה יגאל אותן, והגיעו ליציאת מצרים מוכנות עם תופים וכך יכלו לנגן בשירת הים:

רש"י שמות ט"ו, כ

בתפים ובמחלת. מבטחות היו צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים.

עקרון "אף הן היו באותו הנס" הוא דוגמה לאופן שבו המסורת וההיסטוריה משתלבות בהלכה. במקרה זה, ההלכה משקפת את תפקידן המכריע של נשים יהודיות לאורך הדורות, את האמונה השלמה שהחזיקו בה נשים בזמנים חשוכים, ואת השאיפה שלהן להוביל את עמנו אל אור הגאולה. הרבנית אורה רבקה וינגורט כותבת זאת, ומציעה דרך לקשר זאת לחיינו כיום:¹¹

הרבנית רבקה אורה וינגורט, תדליקי רגע את האור

נשים חייבות בנר חנוכה אף שזו מצוות עשה שהזמן גרמה, מפני ש"אף הן היו באותו הנס", וכן מפני שהנס נגרם על ידי אישה... הנס האלוקי מתלבש על מסירות נפש אנושית, ובכוחו להביא את התגלותו. אז לא צריך לחכות לנס של הפוגה שיגיע, אפשר ליצור בעצמנו את המרחב המואר הזה, מתי שרק נרצה.

עצם התודעה שכולנו זכינו להינצל בחסדי שמיים ובניסי ניסים, ושאמונה לצד פעולה אקטיבית יכולות לעזור לחולל אותם, מעצבת את זהותנו כעם.

העמקה נוספת

- הרב מאיר ליכטנשטיין, "אף הן היו באותו הנס". ניתן למצוא כאן.

¹⁰ כפי שנראה בדיוננו, קיים שיח הלכתי משמעותי סביב חובת נשים בקריאת מגילה והשאלה האם אישה יכולה לקרוא מגילה לגברים. השולחן ערוך והרמ"א מעלים אפשרויות שונות בנוגע לקריאת מגילה של אישה לגברים.

הדעה הראשונה בשולחן ערוך היא של רוב הראשונים, שלפיה אין הבדל ברמת החיוב, ועל כן אם גבר שמע קריאת מגילה של אישה הוא יצא ידי חובתו. הדעה השנייה, שלפיה אסור לנשים לקרוא לגברים, מובאת בשם הבה"ג. הוא מבחין בין חובת הגברים לקרוא מגילה, וחובת הנשים רק לשמוע קריאת מגילה. אחרים סוברים שאסור לאישה לקרוא מגילה בפני גברים משום חששות אחרים, כגון צניעות.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפט, א-ב

הכל חייבים בקריאתה: אנשים ונשים, וגרים ועבדים משוחררים. ומחנכים את הקטנים לקרותה. אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו. והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך, אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא. ויש אומרים שהנשים אינם מוציאות את האנשים. הג"ה: ויש אומרים, אם האשה קוראה לעצמה, מברכת "לשמוע מגילה", שאינה חייבת בקריאה (מרדכי פרק קמא דמגילה).

¹¹ ניתן למצוא כאן.